

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора
Пахомової Наталії Георгіївни на дисертаційну роботу
Карпенко Катерини Максимівни «Формування професійної
деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах
компетентнісно орієнтованої вищої освіти», представлену на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. У дисертаційній роботі К.М. Карпенко висвітлюються проблеми формування професійної деонтологічної ідентичності у майбутніх вчителів-логопедів. Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням суспільних вимог до професійної компетентності вчителів-логопедів, інтеграцією України до світового освітнього простору, утвердженням гуманістично орієнтованої моделі освіти, цифровою трансформацією освітнього середовища, динамічними змінами ринку праці та потребою у підготовці фахівців спеціальної освіти, здатних усвідомлено дотримуватися деонтологічних принципів у професійній діяльності.

Формування професійної деонтологічної ідентичності є одним із ключових завдань професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів, що забезпечує засвоєння, осмислення та особистісне прийняття деонтологічних цінностей, професійно-етичних норм і моральних орієнтирів, їх інтеграцію у структуру професійної самосвідомості. Для майбутнього вчителя-логопеда це набуває особливої значущості, адже його професійна діяльність передбачає постійну взаємодію з дітьми, їхніми сім'ями, педагогами та іншими фахівцями, що вимагає високого рівня професійної етики, моральності, гуманності, толерантності та здатності приймати виважені професійні рішення.

Натомість несформованість професійної деонтологічної ідентичності перешкоджає становленню цілісної професійної позиції майбутнього

вчителя-логопеда, знижує готовність фахівця до виконання професійних обов'язків, негативно позначається на якості професійної взаємодії. Відсутність внутрішнього ототожнення з професійними цінностями та етичними засадами професії послаблює відчуття професійної належності, знижує мотивацію до професійного саморозвитку та удосконалення, створює передумови для професійної дезорієнтації та емоційного виснаження.

Відповідно, дослідження теоретичних і методичних засад формування професійної деонтологічної ідентичності майбутніх учителів-логопедів є не лише науково обґрунтованим, а й соціально значущим, оскільки його результати спрямовані на підвищення якості професійної підготовки фахівців спеціальної освіти, утвердження високих стандартів професійної етики та вдосконалення логопедичної практики в умовах сучасної освіти.

Значущість запропонованої до розгляду проблематики підтверджується її відповідністю плану наукових досліджень кафедри педагогіки, дошкільної і спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Безбар'єрність в освіті як умова забезпечення мобільності учасників освітнього процесу» (Державний реєстраційний номер: 0122U001781) та «Диверсифікація моделей професійної підготовки спеціалістів дошкільної та спеціальної освіти у контексті сучасних цивілізаційних викликів» (Державний реєстраційний номер: 0125U002377).

Наукова новизна результатів дослідження

Новизна наукових результатів дисертаційної роботи полягає насамперед у тому, що авторка вперше обґрунтувала феномен «професійна деонтологічна ідентичність», окреслила його зміст, структурну організацію та концептуальні засади його формування у майбутніх учителів-логопедів; визначила критерії, показники та рівні сформованості професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда; розробила цілісну методику формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої вищої

освіти на основі сучасних вимог до здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

Теоретичне та практичне значення здобутих результатів

Теоретичне значення дисертаційної роботи визначається комплексним дослідженням проблеми професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда, що дало змогу Карпенко К. М. обґрунтувати методику формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої вищої освіти, розробити структурно-функціональну модель її реалізації у закладах вищої освіти, а також методичний супровід.

Практичне значення дисертації К. М. Карпенко полягає у впровадженні експериментально перевіреної авторської методики формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда. Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі розробки та вдосконалення освітньо-професійних програм підготовки майбутніх вчителів-логопедів; у процесі фахової підготовки здобувачів освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти; для створення навчально-методичних посібників для здобувачів вищої освіти за спеціальністю А6 Спеціальна освіта; у системі післядипломної педагогічної освіти для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, логопедів-практиків.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Представлені у дисертації наукові положення характеризуються належним рівнем обґрунтованості та внутрішньою логічною узгодженістю. Їх достовірність забезпечується системним аналізом наукових джерел, коректним застосуванням комплексу теоретичних, емпіричних і статистичних методів дослідження, результатами педагогічного експерименту та апробацією основних положень роботи. Представлені у роботі висновки є логічним результатом проведеного дослідження та повною мірою відповідають поставленій меті й визначеним завданням.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес трьох закладів вищої освіти: Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (довідка впровадження №01-12/406 від 21.05.2026); Чорноморський національний університет імені Петра Могили (акт впровадження №03/351-08 від 03.06.2026); Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (акт впровадження №87-904-118 від 05.06.2026).

Підкреслимо, що весь науковий матеріал та отримані висновки є повністю аргументованими, доказовими та переконливими. Крім того дослідження є перспективним у розкритті проблем професійної підготовки майбутніх фахівців зі спеціальної освіти та підвищення кваліфікації фахівців-практиків.

Апробація результатів дисертації, повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях авторки

Апробація результатів дослідження є достатньою та відповідає характеру виконаної роботи. Основні наукові положення дисертації доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях, що дало можливість отримати фахову оцінку запропонованих авторкою положень.

Результати дослідження висвітлено у 17 наукових публікаціях, зокрема у 5 статтях у наукових фахових виданнях України, монографії, розділі колективної міжнародної монографії та 10 публікаціях апробаційного характеру. Варто зазначити, що наукові публікації, у яких висвітлено наукові результати дисертації К. М. Карпенко, відповідають чинним вимогам МОН України.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення та обсягу

Дисертація Карпенко К.М. складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (255 од.), додатків.

Структура дисертаційної роботи є цілісною та логічно виваженою. Зміст кожного розділу підпорядковується загальній концепції дослідження.

Вступ дисертації відповідає встановленим вимогам і містить усі необхідні складові наукового апарату дослідження: обґрунтування актуальності теми, визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, характеристику наукової новизни, практичного значення, а також відомості про апробацію результатів і публікації авторки.

Перший розділ *«Науково-теоретичні засади формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої вищої освіти»* присвячено теоретичному осмисленню проблеми дослідження.

Позитивне враження справляє ґрунтовність теоретичного аналізу, здійсненого на основі опрацювання словникових джерел, наукової та психолого-педагогічної літератури українських і зарубіжних учених, що дало змогу авторці уточнити сутність базових понять дослідження: «ідентичність», «професійна ідентичність», «деонтологія», «педагогічна деонтологія», «професійна компетентність», «компетентнісний підхід», «професіограма» та інших.

Науковий інтерес становить авторський підхід до розкриття сутності професійної ідентичності та її структури з урахуванням специфіки професійної діяльності вчителя-логопеда. Заслужовує на увагу обґрунтування деонтологічного змісту кожного структурного компонента професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда.

Варто відзначити систематизований аналіз генезису компетентнісного підходу у вітчизняному та світовому освітньому просторі, а також представлення його як методологічної основи професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів. Авторці вдалося аргументовано довести взаємозв'язок професійної компетентності та професійної ідентичності, розкривши їх як взаємопов'язані складники професійної кваліфікації майбутнього фахівця.

Позитивної оцінки заслуговує запропоноване авторкою бачення змісту професіограми, її структури (с. 82), представленої як сукупність нормативно-змістового, компетентнісно-фахового, ресурсно-інноваційного профілів та психограми, що комплексно відображають специфіку професійної діяльності сучасного вчителя-логопеда.

Другий розділ *«Змістово-методичні засади формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої вищої освіти»* відтворює науково-аналітичну спрямованість експериментальної частини роботи і містить наукове обґрунтування концептуальних засад експерименту, діагностичний інструментарій, критеріально-показникову базу з аналізом вихідного стану сформованості професійної деонтологічної ідентичності майбутніх учителів-логопедів.

Систематизованим є аналіз нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів, зокрема стандартів вищої освіти, професійного стандарту, освітніх програм і навчальних планів. Це дозволило комплексно оцінити сучасний стан реалізації деонтологічної складової професійної підготовки та окреслити напрями її подальшого розвитку. Варто відзначити прагнення авторки врахувати позицію безпосередніх учасників освітнього процесу під час вивчення змістового наповнення досліджуваного феномена, респондентами якого у первинному опитуванні стали здобувачі вищої освіти та науково-педагогічні працівники.

Важливим результатом дослідження є розроблення критеріально-показникової бази сформованості професійної деонтологічної ідентичності майбутніх учителів-логопедів та добір комплексного діагностичного інструментарію, який поєднує адаптовані психодіагностичні методики, авторські розробки й апробовані наукові наробки до вивчення професійної ідентичності.

У третьому розділі «Дослідницько-експериментальна перевірка методики формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої вищої освіти» представлено авторську методику формування професійної деонтологічної ідентичності майбутніх учителів-логопедів, розкрито логіку її реалізації, обґрунтовано структурно-функціональну дидактичну модель та проаналізовано результати експериментальної перевірки її ефективності.

Позитивної оцінки заслуговує методика, котра ґрунтується на чітко визначених педагогічних умовах, які органічно поєднується зі змістом професійної підготовки, формами організації освітнього процесу та навчально-методичним забезпеченням.

Достовірність отриманих результатів підтверджується результатами педагогічного експерименту, що засвідчили позитивну динаміку за всіма визначеними критеріями сформованості професійної деонтологічної ідентичності та підтвердили ефективність запропонованої авторкою методики. Отримані результати дають підстави рекомендувати її до використання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів.

Дискусійні положення в дослідженні та зауваження до дисертації

Даючи в цілому позитивну оцінку виконаній науковій роботі, вважаємо за доцільне висловити авторці деякі міркування та побажання:

1. У роботі представлено ґрунтовний розгляд змісту поняття «ідентичність», котре авторка розглядає за словниковими джерелами, науковими працями українських і зарубіжних учених різних наукових галузей. Ґрунтовно проаналізовано еволюцію змісту поняття «ідентичність», проте генезис поняття «професійна ідентичність» представлено стисло. Аналіз та історія становлення цього феномена збагатило би теоретичну частину роботи. На нашу думку, доцільно більш виразно окреслити межі понять «професійна ідентичність», «професійна деонтологічна ідентичність»,

«деонтологічна компетентність», «професійна деонтологічна культура» та показати їх ієрархічні й функціональні взаємозв'язки.

2. У роботі проаналізовано особливості кризи професійної ідентифікації педагогічних працівників. Водночас, зважаючи на те, що дослідження спрямоване на майбутнього вчителя-логопеда, доцільним видався б більш детальний аналіз специфіки перебігу кризи професійної ідентичності саме майбутніх фахівців – вчителів-логопедів.

3. У роботі (с. 55) професійна деонтологічна ідентичність визначається як «стандартизований вимір фахової деонтологічної культури та компетентності вчителя-логопеда». На нашу думку, потребує уточнення зміст поняття «стандартизований вимір» для характеристики процесу професійного становлення майбутнього фахівця.

4. Глибина дослідження, кількість залучених до експерименту здобувачів, статистичний аналіз емпіричних даних вказують на чіткий алгоритм організації дослідження, доводять достовірність тверджень. Проте, на наш погляд, підкреслило би значущість дослідження представлення стану сформованості професійної деонтологічної ідентичності окремо у здобувачів бакалаврського і магістерського ступенів вищої освіти, з урахуванням форм організації освітнього процесу та різного рівня професійної підготовленості здобувачів вищої освіти за базами дослідження (ЗВО).

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їх наукового рівня, з урахуванням дотримання академічної доброчесності, та щодо відповідності вимогам

З огляду на актуальність обраної теми, належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, повноту висвітлення результатів дослідження у наукових публікаціях та їх достатню апробацію вважаємо, що дисертаційна робота Карпенко Катерини Максимівни на тему: «Формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої вищої освіти» є завершеною самостійною науковою працею, результати якої мають належний рівень наукової новизни,

теоретичної значущості та практичної цінності для розвитку системи професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів.

Наголосимо, що порушень академічної доброчесності у дисертації, публікаціях Карпенко К. М. не було виявлено.

Висновки. Дисертаційна робота Карпенко К. М. відповідає п. 7 та 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України №1197 від 17.11.2021 року (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р., а її авторка – Карпенко Катерина Максимівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
спеціальної та інклюзивної освіти
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

Наталія ПАХОМОВА

